

Kitekintő

Kocziszkó György

Románia. Tér, gazdaság, társadalom

Benedek József (szerk.)

Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2011. 500.old.

A 2011. évi határainkon túli magyar nyelvű tudományos könyvészet talán legjelentősebb vállalkozásának eredményét veheti kézbe Benedek József által szerkesztett „Románia. Tér, gazdaság, társadalom” c. monográfia olvasója.

A mű (bár a fejezetek közötti arány kérdése felvethető) jogosan tarthat igényt a hazai olvasókörzség kiemelkedő figyelmére több szempontból is!

A kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem magyar tagozat oktatóinak és kutatóinak monográfiája a téma első magyar nyelven megjelent munkája, amely teljességre, az arányok közötti összhangra törekedve tizenöt fejezetében, tudományos igényességgel dolgozza fel az ország természet- és társadalomföldrajzi adottságait, földrajzi neveit, közigazgatási és geopolitikai helyzetét, népesség- és népesedési viszonyait, közigazgatási- és geopolitikai helyzetének változásait, a kisebbségek és a kisebbségvédelem helyzetét, a munkaerőpiaci folyamatokat, a települések hierarchiáját, az ország gazdasági szerkezetét; képet ad az egyes szektorok, ill. gazdasági ágak helyzetéről, a határ menti régiók együttműködéséről, a fejlődés stratégiai irányairól.

A hely szelleme természetesen kötelez (ne felejtjük a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen 1874-ben, az országban másodikként kezdődött meg a magyar nyelvű földrajzi felsőoktatás!).

A mai utódok azok a fiatal oktatók és kutatók, akik a Kolozsvári Magyar Egyetemi Intézet keretében 2005-ben létrehozták a Regionális tanulmányok munkacsoportot. Az itt alkotó geográfusok, közgazdászok, gazdaságtörténészek, szociológusok, demográfusok és politológusok az elmúlt években jelentős tapasztalatokra, felkészültségre, a téma iránti elkötelezettségre tettek szert, amit a Kárpát-medence régiói –sorozat (Székelyföld, Északnyugat-Erdély, Dél-Erdély és Bánság című) köteteivel már bizonyítottak. Ennek során szerzett szakmai tapasztalatoknak a jelen kötet sokat köszönhet.

A magyar nyelvű szakirodalom vissza-visszatérően, elsősorban Erdély, a Bánság és a Partium természetföldrajzi leírásával foglalkozik. Ezzel szemben a monográfia Románia egészét vizsgálja, ami abból a szempontból is fontos, hogy az országos változások az erdélyi régiókra is hatással voltak és vannak (gondoljunk csak a migrációs folyamatokra). Ezért az Erdéllyel kapcsolatos kérdések, jövőbeli fejlődés alternatíváinak feltárása aligha képzelhető el Románia egészére vonatkozó változások vizsgálata nélkül. Ugyanakkor központi fontosságú Románia (különösen a határmenti térségek) viszonya Magyarországgal, illetve jövőbeli szerepe az európai és a globális térszerkezetben. Tekintettel az előbbire, a kötetben jelentős szerepet kap a határmenti együttműködések vizsgálata.

Ezért is üdvözölhető a monográfia első fejezete (Imecs Zoltán, Pál Zoltán, Bartók Blanka, Szöcs Emese: A természeti környezet), amely a XXI. századi elvárásoknak megfelelően komplex áttekintést ad a természetföldrajzi adottságokon túl az ország energia tartalékairól, környezeti állapotáról (!), az éghajlatváltozás regionális sajátosságairól.

A mai román politikai gondolkodás megértéséhez járulhat hozzá az ország geopolitikai helyzetét és a közigazgatási földrajzi változásait bemutató (Kovács Csaba által jegyzett második) fejezet. A modern Románia kialakulására, közigazgatására a belső társadalmi-gazdasági fejlődés mellett mindig komoly hatással voltak (és vannak) a nemzetközi politikai szereplők és helyzetek. Nincs ez ma sem másképpen. (Érthető módon a tanulmány 2010-ig követi az eseményeket, nem bocsátkozik jóslatokba, találgatásokba. Bizonyára nem a recenzens magára marad, ha azt írja, hogy nagyobb kiméretben is olvasott volna az 1983 utáni eseményekről.)

Külön figyelemre méltó a monográfia gazdaságtörténeti (harmadik) fejezete (Csucsujá István, Báthory Lajos, Máthé András, Nagy Róbert: A Románia területén végbement gazdasági fejlődés a 20. században), hiszen a jelen helyzet (a régiók közötti diszparitások) aligha érthető a történelmi összefüggések ismerete nélkül. Újszerű abban a vonatkozásban is, hogy ismereteink szerint ilyen kiméretben a téma tárgyalására magyar nyelven még nem került sor.

Népesség és a népesedés kérdéseit vizsgáló negyedik fejezet (Veres Valér) egyrészt a népesség, ezen belül a romániai magyarság létszámának, természetes szaporodásának és termelékenységének helyzetével, másrészt a nemzetközi migrációt elemző folyamatai miatt emelhető ki (Románia továbbra is a kivándorlási toplista élén helyezkedik el!).

Közhely, de aligha vitatható: nem könnyű feladatra vállalkozik, aki a kisebbségek, kisebbségvédelem helyzetével foglalkozik. Különös egyensúlyra van szükség ennek leírására Romániában (Horváth István: Kisebbségek, kisebbségvédelem Romániában), ahol arra a kérdésre sem adható egyértelmű válasz, hogy hány etnikai, nemzeti kisebbség él Romániában (hivatalosan 20 nemzeti kisebbséget ismer el az állam, de az elmúlt időszakok népszámlálásai során megjelent száz, sváb, székely, meglenoromán, oromán megnevezések is megjelentek!, amelyek számos bizonytalanságok okoznak).

Az elmúlt évszázadban az etnikai pluralizmust hátrányosan befolyásolta, az egyes etnikumok létét veszélyeztette a román hatalmi elit dominanciája, asszimilációs politikája. A jelenlegi jogi keret viszonylag tág identitásmegnyilvánítási lehetőségeket biztosít. „Igaz, ezeknek a normáknak az átfogó életbe léptetése helyel-közzel dőcög és sok esetben még fél sikerről ha beszélhetünk (korai volna megválaszolni tehát: hatásos lesz-e a jelenlegi normatív keret, alkalmas lesz-e arra, hogy megfordítsa vagy legalább megfékezze a már régebb beindult, a kisebbségek megmaradása szempontból negatív folyamatokat?” im. pp. 182.).

Az 1989 után végbement tulajdonosi- és gazdaságpolitikai váltás, a mezőgazdasági üzemek szétesése, a nagyarányú leépítések átalakították Románia foglalkoztatási szerkezetét, a munkaerő állományának méretét, gazdasági aktivitását, a jövedelmi viszonyokat; változott a képzettségi struktúra is.

A hatodik fejezet (Kerekes Inga, Molnár Judit: Humán erőforrások) kísérletet tesz az elmúlt 20 esztendő folyamait mozgató gazdaságpolitikai összefüggések feltárására, kritikai elemzésére. Különösen érdekes a folyamatok áttekintése, ha arra gondolunk, hogy a Ceausescu rendszer leg-sötétebb időszakában (elég hosszan tartott) szigorú röghözkötöttség uralkodott, ami a '89 decemberi események után gyökeresen megváltozott. A volt kelet-európai tömb országokban az 1989 után megindult társadalmi-gazdasági változások hatására a települési hierarchia jelentős változásokon ment keresztül. A változásokhoz alkalmazkodni tudó települések, különösen a korábban is fejlett nagyvárosok fejlődésnek indultak, míg a megújulni képtelen iparvárosok hanyatlásának, társadalmi-gazdaság slummosodásának lehetünk tanúi. Ez azért is izgalmas, mert, amíg 1910-ben Románia urbanizációs rátája 16,2 % volt, 1989-re ez elérte az 54,3 %-ot.

A hetedik (Berekméri Mária: Települések) fejezet településhierarchiában bekövetkezett változások felvillantására, a szocializmus összeomlását követő radikális változásoknak a városfejlődésre gyakorolt hatásainak feltárására vállalkozik. A szerző elemzi a településhálózat erőteljes differenciálódásának következményeit, a felzárkózási esélyeket.

A román gazdaság szerkezetének átalakulása 2000-től, az európai átlagot meghaladó növekedést eredményezett, ami elsősorban a terciér szektor magas bruttó hozzáadott értékének köszönhető. A folyamat 2009-ben megtört, minden várakozást meghaladó recesszióba fordult.

A nyolcadik fejezet szerzőinek (Bíró Biborka-Eszter, Madaras Szilárd) kérdése jogos: a hanyatlás következtében felszabaduló munkaerőt a mezőgazdaság képes-e abszorbeálni?

A monográfiának a primer ágazatok helyzetével, fejlődési tendenciáival, a mezőgazdasági és élelmiszer-ipari termékek árának alakulásával, a vidékfejlesztés sajátos problémáival foglalkozó fejezete (Vincze Mária, Bíró Boróka Júlia: Primer ágazatok: mezőgazdaság és vidékfejlesztés) különösen figyelemre méltó komplexitásán túl az, hogy indirekt módon bizonyítja a tragikus politika szorításából kiszabadult agrárium robbanásszerűen változtatta meg az ellátási viszonyokat. Miközben a mezőgazdaságnak a bruttó hozzáadott értékben képviselt aránya folyamatosan csökken, még ma is jelentős foglalkoztatási erővel bír. Eközben az adatok a falvak előregedését, a falun élő gazdaságilag aktív népesség csökkenését, a helyi települések elnéptelenedését jelzik!

A '89 utáni folyamatok hatására az ipar jelentős megrázkódtatáson ment át (X. fejezet, Szász Levente: Románia ipara); 1993-ban az ipari termelés az 1983. évi 47 %-ra esett vissza (az átalakulást különösen a termelőipar szenvedte meg). A fejezet jól szerkesztett térképei szemléletes áttekintést adnak a területi változásokról, az ágazatok területi koncentrációjáról.

Súlyának megfelelő terjedelemben tárgyalják a szerzők (Török Gergely: Közlekedés; Kádár Magor, Zörgő Noémi: A romániai média; Juhász Jácint, Kovács Ildikó: Pénzügyi piacok; Kovács Imola: Befektetések; Alt Mónika Anetta: Belkereskedelem; Talpas János, Pál Zsuzsa: Turizmus; Nagy Benedek: Médiakutatás; Kovács Ildikó: Az egészségügyi ellátási rendszer; Csala Zsombor, Szabó Júlia: Oktatás) a terciér ágazatokat (XI. fejezet), ami számos szempontból indokolt. Romániának az európai átlagtól való lemaradása talán itt volt a legnagyobb 1989-ben, a felzárkózás üteme is talán itt a leglátványosabb; az ellenmondások is számottevőek.

A monográfia tizenkettedik fejezete regionális kérdésekkel (Kurkó Ibolya: Régiók, regionális diszparitások) foglalkozik. Különösen izgalmas a hagyományosan centralizált állammodellt valló Románia esetében a valós regionalitás lehetőségének vizsgálata. Úgy tűnik, hogy a fejlesztési régiók (8) létrejötte nem járt érdemi áttöréssel; a centralizáció változatlanul erős, a participáció nehézkes, a területi diszparitások növekszenek.

A határ menti interregionális együttműködésről ad látóképet a XIII. fejezet (Nagy Egon), ami Románia esetében azért is izgalmas, mert az EU földrajzi perifériáján helyezkedik el.

Rövidre sikeredett az Európai integrációs folyamat fejlesztési stratégiai irányait elemző (Horváth Réka) fejezet, amit a recenzens elsősorban a forrás abszorpció mértékének és hatékonyságának elmaradása miatt hiányol (de ne legyünk telhetetlenek).

A monográfia záró (XV.) fejezete Románia földrajzi neveinek elemzésével foglalkozik (Bartos Elemér Zsombor).

A monográfia szerkesztője, szerzői és lektorai nem kevesebbre vállalkoztak mint arra, hogy a mai romániai viszonyokat sajtószerűen témáriszba rendezve mutassák be, ami nem csekélység! A figyelmes olvasó ezen túl jó érzéssel állapíthatja meg, hogy Kolozsvárott létrejött a magyar regionális tudományosságnak egy olyan műhelye, amely közös nyelven beszél, amelyben kialakult az alkotó légkör, amelytől joggal várható, hogy mind gyakrabban hallassa szavát, járuljon hozzá az egyetemes magyar tudomány fejlődéséhez!